ՀՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԾԱԾԿԱԳՐԵՐ

ԱՂՈՒԱՆԻՑ ԳԻՐԸ

(Շարունակութիւն եւ վերջ։)

Երկրորդ այլաձեւ այբուբենը հանուած է Սեբաստիա գտնուած ձեռագրէ մը՝ որ կը պատկանէր Սեբաստացի Նազարէթ Ղորղոռեանի։ Ձեռագիրը գրուած է ՌՃԿԲ = 1713 թուին եւ է հեղինակութիւն կամ ծաղկաքաղ "անպիտան եւ անարժան ծառայ ձեր մեղապարտ Մարտիրոս սուտանուն Սեբաստացւոյ"։ Առաջին մասն է բժշկարան, երկրորդ մասն է պայթարնամա, ուր կայ եւ պողպատ շինելու, թրի ու դանակի մուխ տալու եւ ոսկիի ու արծաթի բաժինը։ Ցառաջաբանին մէջ յիշուած է թէ Հայոց Հեթում թագաւորը 18.000 զօրքով գացեր է թշնամիին վրայ. յետոյ Պաղտատի Ճասրը խալիֆային մօտ, որու քով գտեր է Ստեփանոս անուն իմաստուն մէկը, եւ ասոր թարգմանել տալով յիշեալ գրքերը՝ բերեր է Հայաստան։ Ձեռագրին վերջի մասը պակաս է։ Թէ բժշկարանին եւ թէ պայթարնամային մէջ ինչ ինչ բառեր գրուած էին տեսակ մը ծածկագրով, տգէտներու ձեռքով չարաչար գործածուելենէ փրկելու նպատակով։ Ահա օրինակ մը.

"Եւ զինչ ճասատանի ("մարմիններ") որ չոր լինի կակղցնել այս է. (շարք մը թուելէ յետոյ)... թէ ΔVε:φ6 չոր գայ, հալէ եւ զբաղնեցն մուրն ի վրայ ձգէ, կակղնայ"։

Այս կարգի ծածկագրուած բառերու ընդհանուր թիւն էր 24։ Թղթակից բարեկամս Պր. Գաբրիկեան, 1905 թուին ձեռք անցուցեալով յիշեալ ձեռագիրը, ամբողջապէս կ'ընդօրինակէ։ Սեփականատէրը այնուհետեւ կը մեկնի Ամերիկա՝ հետը տանելով նաեւ բնագիրը։ Պր. Գաբրիկեան կ'աշխատի վերլուծել յիշեալ բառերը եւ մակաբերելով նախագասութեանց իմաստէն՝ քանի մը բառ կը մեկնէ. այնուհետեւ կը բացուին միւս բառերն ալ։ Բայց ծածկագրուած բառերու սահմանափակ թիւը բաւական չէր ամբողջ այբուբենը երեւան հանելու։ Այնուհետեւ կը դիմէ վեցհազարեակի հմուտ անձերու, ինչպէս նաեւ քանի մը վարպետ ոսկերիչներու, յատկապէս հրացանագործ Ոսկեհան եւ Գէորգ Էկեահեան անուն անձերուն։ Ասոնք յայտներ են թէ յիշեալ գրերը կը կոչուին Աղ--ն-ֆէր եւ քանի մը հատին ձեւն ալ տուեր են, որ ճշտիւ համապատասխանէ եղեր բժշկարանի այբուբենին։ Վերջինը յայտներ է նաեւ որ իր հայրն ու պապը կը գործածէին յիշեալ գրերը իբրեւ ծածկագիր եւ թէ իրենց քով կը մնան դեռ այդ գրութիւններէն։ Բայց որովհետեւ անոնք իրենց վարպետներուն երդում տուած են եղեր, ուստի ծածկագրին գաղտնիքը երեւան չեն հաներ։

Պր. Գաբրիկեան կը յայտնէր նաեւ որ հակառակ իր ջանքերուն, ուրիշ որեւէ բժշկարանի կամ ուրիշ ձեռագրի մէջ, նմանօրինակ կամ այլ ձեւի ծածկագիր չէ տեսած։ Միայն տեղ մը պատահած է դեՀէ- բառին՝ գրուած ծածկագրով. այսպէս՝ ՃԵՕՐՇԱ՝, որմէ կ'երեւայ որ դ, ե, ռ, տառերը հայերէնի հետ գրեթէ նոյն են, Ե կազմուած է նոյնպէս հայերէն ե -էն, Շ առնուած է լատինէն, իսկ վերջին տառը հայերէն ն ձեւն է, պառկած դիրքով եւ կտուցը ձեւափոխուած։

Բժշկարանի ծածկագրին հետ բոլորովին նոյն է այն, որ գտեր է Ն. Քարամեանց 1886 թուին եւ հրատարակեր է ZDMG թերթին մէջ, հտ. 40, էջ 315—319։ Քարամեանի գտած ծածկագիրն է հետեւեալ նախադասութիւնը. "Յիշեցէք զմեղապարտ յովասափ սարկաւագն"։ Ասոր մէջ կը գտնենք երկու տառ՝ որ բժշկարանի մէջ կը պակսէին. այն է դ եւ ղ, որ աւելցուցած ենք մեր ցուցակին մէջ։

Բժշկարանի տառերէն քիչ մը տարբեր են կ, ղ, ֆ, ռ, ի տառերը. — առաջինը կ՝ բժշկարանի մէջ ձեռագիր գ տառին ձեւն ունի, հոս վերի կողմէն քիչ մը երկար թեւ մը ստանալով՝ անշնորհք գրուած կ տառին ձեւն առած է, — երկրորդը ղ՝ հոս ունի (Ն ձեւը, որ իսկապէս նոյն է բժշկարանի ձեւին հետ, միայն բաժնուած է մասերու. — երրորդ ֆ՝ զուրկ է թեւի աւելորդ խաղերէն՝ որ ունի նոյն տառը բժշկարանի մէջ. — չորրորդը ռ՝ զուրկ է բժշկարանի ձեւին սկիզբէն ու վերջէն աւելցած փշիկներէն. — վերջապէս հինգերորդը ի՝ նոտրագրի ձեւն ունի, մինչդեռ բժշկարանին մէջ վերէն ու վարէն գոց X տառին ձեւն ունի, բոլորովին տարբեր է ի տառը, որ եւ դրինք մեր ցուցակին մէջ՝ տակը աստղանիշով։

Երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ եւ եօթներորդ սիւնակի այբուբենները գտած է Հ. Ժիրար Յիսուսեան քահանան, որ հմուտ արեւելագէտ մ'է եւ ունի ընդարձակ ուսումնասիրութիւններ Փոքր-Ասիոյ եւ Հայաստանի վրայ՝ երկար ժամանակ մնացած է Կեսարիա,

A.R.A.R.@

Եւդոկիա եւ Սեբաստիա։ Սեբաստիոյ Ս· Նշան վանքին մէջ գտնելով ձեռագիր Հայոց Պատմութիւն մը Սենէքերիմէն սկսեալ՝ ընդարձակ քննական հրատարակութիւն մը պատրաստած է՝ հանգերձ ուսումնասիրութեամբ։ Վերոյիշեալ այբուբեններն ալ գտած է զանազան ձեռագիրներու մէջ։ Թիւ 3—4 կը կոչեմ Դաւթեան, որովհետեւ կ'ըսուի թէ այս երկու այբուբենները Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփային գործածածներն են։ Թիւ 5 գործածուեր է Ալէքսանդր Մեծի ժամանակէն սկսեալ մինչեւ Արշակունիները, ուստի եւ կը կոչեմ Նախարշակունեան։ Թիւ 6 գործածեր են վրացիները՝ նախ քան քրիստոնէութիւնն ընդունիլը. այս պատճառաւ ալ կը կոչեմ Նախավրացական։ Թիւ 7 գործածուեր է Մեսրոպեան գրերէն առաջ, ուստի եւ կը կոչեմ Նախամեսրոպեան. այն գրերէն շատը նոյն են ասորերէնի հետ։

Հ· Ժիրար գտած է նաեւ նոյն ծածկագրի թուանշանները, որոնք են՝

Y	Г	⅄	/	7 կամ Λ	φ	Ŧ	O	T
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Ասոնց տասնեակները, հարիւրեանկերն ու հազարեակները կազմելու համար թուին վերեւը կը դնեն 1, 2, 3 կէտ։

Ութերորդ սիւնակը կը ներկայացնէ այն ծածկագիր այբուբենը՝ որ ներսէս Աշտարակեցի կաթուղիկոսը գործածեր է իր համախոհներուն հետ թղթակցելու համար Դաւիթ-Դանիէլեան վէճերու ժամանակ, ԺԹ· դարու սկիզբը։ Այս ծածկագրով գտնուած են ամբողջական նամակներ եւ այլ գրութիւններ։ Գաղտնիքը լուծեց Միսաքեան Գալուստ Տէր-Մկրտչեան (տե՛ս իր յօդուածը Արարատի մէջ, 1888, էջ 35—49 "Ներսիսեան ծածկագիր„ վերնագրով)։

Տարակոյս չկայ որ ծածկագրերու այս բոլոր տեսակներն ալ զանազան գրիչներու հնարագիտութեան արդիւնք են եւ քիչ ծաւալ ստացած։ Սիւնագրի վրայ խօսած է Müller, Nicht-Mesropische Schriftzeichen bei den Armeniern, WVKM 10, 129—132, որ այս գրութիւնը նման կը գտնէ կեղտացոց Ogham կոչուած գրութեան, ուր տառերը նոյնպէս կազմուած էին մինչեւ 5 գծիկներու զանազան ձեւափոխութեամբ։ Ըստ իս այս նմանութիւնը պատահական է, անշուշտ հայերը ծանօթութիւն անգամ ունեցած չէին նոյն Ogham նշանագրերու հետ։ Այլաձեւ այբուբեններու մեծագոյն մասը կազմուած է հայերէն այբուբենէն՝ թեթեւ փոփոխութեամբ, կրճատումով կամ յաւելումով. միւսներն ալ յոյն կամ լատին այբուբենէն յարմարցուած են։ Այսպէս՝ աղաւնագրի մէջ – լատինական ձեռագիր A ձեւէն է, Բ կամ հայ Բ ձեւէն է կազմուած՝ թեւը կրճատելով եւ կամ լա. P տառն է ըստ նոր տառագարձութեան. Ղ մեր ձեռագրի ձեւն է, է նոյն է երկաթագրի հետ. այսպէս եւ ։, ՀՀ, ՅՅ, Ր, Ս, Ղ, Վ, Ց, Ք, Ֆ, օ, ֆ միեւնոյն հայերէն տառերն են՝ չնչին ձեւաւորմամբ. Ռ տառը պառկած դիրքով առնուած երկաթագրէն է. Ղ տառին պոչը կտրուած է եւ անոր փոխարէն՝ վրան երկու կէտ աւելցուած։ Քանի մը հատը, ինչպէս Գաբրիկեան եւս կը նկատէ, դէպի ձախ կրկնութիւնն է տառին, այսպէս են Ֆ, Ը, Ի, Ը տառերը։ Միւս այբուբեններն ալ նման բաներ են. Դաւթեան այբուբենի մէջ – տառը՝ որ լատիներէն ձեռագիր teq ձեւն ունի, ի հարկէ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ մեր շղագիր ա տառը՝ ողորուն ու զարդարուն ձեւով։ Աւելորդ կը կարծենք ամէն մէկուն վրայ խօսիլ մի առ մի։

Ո՞ր թուականին ծագած են ծածկագրերու զանազան տեսակները։ Գումարագրի համար մեր բերած օրինակը Հ· Տաշեանի Ցուցակէն՝ 1618 թուականէն է. երկրորդ օրինակը (Հ· Ակինեանի) 1572 թուականէն. աւելի հին է փոխարինագրի օրինակը (Տաշեան, Ցուցակ, էջ 50-), 1439 թուէն։ Վերջապէս Գրիգոր Վրդ· Տուտէորդւոյն ծածկագիրը, որ միաժամանակ կը պարունակէ կէտագիր, թուագիր եւ գումարագիր, ՈԳ = 1154 թուականէն է (տե՛ս Ալիշան, Այրարատ 166բ)։ Սիւնագրի օրինակներու հնագոյնը 1298 թուէն է (Թորոս աղբար, Բ· 337), միւսները աւելի նոր են, այն է 1465 թուէն (Թորոս աղբար, Ա· 77), 1640 թուէն (Բ· 191), ԺԶ· դարէն (ՀԱ 1892, 82)։ Միւլլէր կը կարծէ թէ քանի որ ծածկագրերու մէջ օ եւ ֆ տառերը չկան, ուստի ըլլան "hinter das XII. Jahrhundert„։ Սակայն աղաւնագիրը ունի այս երկու տառերը, եթէ միայն աւելի յետոյ տեղեցուած չըլլան։ Ըստ Գաբրիկեանի՝ Սեբաստիոյ մէջ աւանդաբար կը պատմուի թէ Սենէքերիմ թագաւորն ու հայ իշխանները իրենց մէջ ծածկագիր գրութիւն մը կը գործածէին. եւ որովհետեւ մեր թուականներն ալ մինչեւ 1154 կը հանեն մեզի, ուստի կրնանք ըսել թէ այդ ծածկագրերն ալ ԺԱ· դարուն հնարուած ըլլան։ Ասոր համապատասխան է այն հանգամանքը՝ որ ծածկագիր տառերէն շատը նոտրագրի, նոյն իսկ շղագրի վրայէն շինուած են. ինչպէս աղաւնագիր Բ,

digitised by

որ պարզապէս նոտր ք ձեւն է, 2 որ մեր շղագիր չ տառն է եւն։ Դաւթեան գրերու երկրորդ տեսակը յայտնապէս +-ֆի գրերու նմանողութիւն մըն է եւն։

Կը մնայ մեզ քննել այս ծածկագրերուն տրուած զանազան անուններու ծագումը։ Հները սովորութիւն ունէին որեւէ բան ընթերցողին աչքին պատուական ընծայելու համար՝ վերագրել նշանաւոր անձի մը կամ առհասարակ հնութեան։ Այսպէս Երազահանը Դանիէլ մարգարէինն է, Յաճախապատումը Լուսաւորչինն է, յետին շարականներ՝ Սահակինն ու Մեսրոբինն են։ Գրերու մէջ ալ հայոց նշանագրերը (տե՛ս Գլուխ Գ.) կ՚ընծայուին Ադամ նահապետին, ծածկագրերէն երկու տեսակ Դաւիթ Անյաղթին, միւսները նախարշակունեան, նախամեսրոբեան եւ նախավրացական շրջաններու։ Այս բոլորը այն ժամանակի հոգեբանութեամբ ըմբռնելի գրական կեղծիքներ են։ Կեղծիք չէ միայն -ղ-ն-գիր բառը (աղաւնիի գիր), որ ըստ իս բուն "ծածկագիր„ նշանակութիւնն ունի, ճիշտ այնպէս, ինչպէս ունինք ծածկալեզուի համար ՝ն՝ն՝ղկի լեզու, -գ-ն-ի լեզու կամ ՝-լեզու։ Այս -ղ-ն-գիր բառը յետոյ շփոթուելով, դիտմամբ կամ պատահմամբ, դարձեր է Աղ-ուն գիր, եւ այս անունով ալ յիշուած են ծածկագրերը մեր ձեռագրերու մէջ տեղ տեղ։

Պատմութենէն գիտենք որ Ս. Մեսրոբ Աղուաններու համար ալ գրեր հնարեց եւ այս գրերով թարգմանուեցան Մարգարէութիւններ, Աւետարանը եւ Գործք Առաքելոցը, մէկ խօսքով ամբողջ Ս. Գիրքը։ Ահա ասոր վկայութիւնը. "Ապա այնուհետեւ երանելոյն Երեմիայի Եպիսկոպոսի ի ձեռն առեալ՝ վաղվաղակի զաստուածային գրոց թարգմանութիւնս ի գործ արարեալ՝ որով անդէն յական թօթափել վայրեկանէր, որով անդէն յական թօթափել վայրեկանէր, որով անդէն յական թօթափել վայրեկանէր, նամիտ եւ դատարկասուն եւ անասնաբարոյ աշխարհն Աղուանից՝ մարգարէագէտք եւ առաքեալք եւ աւետարանաժառանգք լինէին, լածանօթք եւ աւետարանաժառանգք լինէին, ոչ իւիք եւ ամենայն աւանդելոցն Աստուծոյ, ոչ իւիք անտեղեակք„ (կոր., էջ 19)։

Այս հաւատարիմ վկայութենէն կը հետեւի որ անշուշտ աղուաներէն գիր ու գրականութիւն կար. բայց հայերէնի ազդեցութեան տակ՝ այդ գիրն ու գրականութիւնը այնպէս ջնջուեր են, որ հետք մ՚անգամ մնացած չէ։ Գիտունները շատ հետաքրքիր եղած են գտնելու որեւէ հետք Աղուաններու լեզուէն ու գրէն, բայց իրենց բոլոր ջանքերը ի զուր եղած են եւ գտնուածներն ալ սուտ։ Այսպէս Մակար եպիսկոպոս Բարխուդարեանց (Պատմ. Աղուանից, Վաղարշապ. 1902, էջ 17) կը կարծէ գտած ըլլալ Աղուանից գրերով կարճ արձանագրութիւն մը Դերբենդի պարսպի արտաքին պատին վրայ, որու նմանահանութիւնն ալ կու տայ Աղուանից երկիր եւ դրացիք, էջ 119։ Բայց ասիկա ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ քուֆի արձանագրութիւն մը։ Նոյնպէս Ֆրանսացի հայագէտ E. Boré, Cor. T. II, էջ 49 կը խօսի աղուաներէն հին ձեռագրի մը վրայ՝ որ գտնուեր է Էջմիածնի մէջ եւ որու մասին զեկուցեր է 1838ին Ֆրանսական ակադեմիային։ Բայց ասիկա ալ ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ հայերէն նոտր գիրը (տե՛ս Խորենացի, թրգմ. Խ. Ստեփանէի, Բ. տպ., ծան. 750)։

Աղուանից գրի մասին զարմանալի վկայութիւն մ՚ալ ունինք Հեթում պատմիչի մէջ (տպ. Վենետ. 1842, էջ 14)։ Խօսելով հայոց մասին, հեղինակը կ՚ըսէ թէ "ունին նշանագիրս արամեանս եւ այլս եւս՝ որ ասին Հալոյէն„։ Այս տարօրինակ բառը երկրորդ անգամ կը գտնենք էջ 24, ուր խօսելով Արաբներու մասին, կ՚ըսէ թէ "կալան զմեծն Ասիա ողջոյն, բաց ի թագաւորութիւնէն Ափխազաց՝ որ ի Վիրս, եւ բաց ի գաւառէն անտի թագաւորութեան Հայոց, որ ոամկօրէն կոչի Հալոյէն։ Այս երկու նահանգք զգէմ կալան Սարակինոսաց եւ ոչ կամեցան ընաւ հպատակիլ Նոցա եւ այնպէս գտան ապաստան եւ պատսպարան ամենայն քրիստոնէից, զորս հալածէին Սարակինոսք„։ Այս բացատրութենէն կ՚երեւայ որ Հալոյէնը Աղուանքն ըլլալու է. նկատի ունենանք նաեւ այն որ ըստ Հեթում պատմչի Հայաստանի սահմանը կը սկսի Դարբանդ (Միրալի) քաղաքէն, որով Աղուանք կ՚ըլլայ մասն Հայաստանի (գլուխ Թ.). պատմիչը Աղուանք անունով առանձին երկիր չգիտէ։

Ըստ այս տեղեկութեան, ուրեմն նոյն իսկ 1305 թուին աղուաներէն գրերը գոյութիւն ունէին. բայց թէ ինչ եղաւ այնուհետեւ, տեղեկութիւն չունինք։ Եւ հաստատապէս կրնանք ըսել թէ մեր զանազան ձեռագիրներու մէջ յիշուած "աղուաներէն„ գրերը -ղ-ն-գիր բառի հետ շփոթութեան արդիւնք են։ Այսպէս օրինակ Քարամեանցի գտած գիրը՝ որ ձեռագրին մէջ կոչուած է "գիր Աղուանից„ եւ որուն հաւատացած է նաեւ Քարամեան եւ այն ծածկագրերը իբրեւ նորագիւտ աղուաներէն գիր հրատարակած է[1]։ Թէ -ղ-ն-գիր եւ Աղ-ուն գիր իբրեւ մերձաւոր բառեր կրնային գիւրութեամբ

1 Այս կեղծիքի մասին տես նաեւ Ֆրէտերիք Մուրատի յօդուածը՝ ՀԱ. 1903, 334—335։

շփոթուիլ իրարու հետ, հմմտ. Աղ--Ն յատուկ անունը՝ որ Սեբաստիոյ մէջ կը հնչուի Աղէր՝, նոյնպէս Աղ--Ն-ից գրչութիւնը՝ փոխանակ "Աղուանից" (Ցուց. ձեռ. Թաւրիզի, թ. 44, էջ 369 բ)։

Ծածկագրերու շարքին մէջ կարելի էր դասել նաեւ հայ սղագրական նշանները, որոնց

Հոս կը գտնեմ ծածկագրերու համադրական տախտակը, որ իմ խնդրանքս պատրաստեց Պետրոգրադի գեղարուեստական Ակադեմիայի նախագահ հայազգի պրոֆ. Պր. Ա. Թամանեան, որուն կը յայտնեմ հրապարակաւ խորին շնորհակալութիւնս։

ԾԱԾԿԱԳՐԵՐ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Հայաստանի գրերով	Բիւզանդական	Դաւթեան		Նախորդ գրագրին	Հակառակ վերջի	Հակառակ մեջտեղ.	Հերթական սեռնդ	Շրջված գիր.
Ա	ⲁ	Ⲁ	ⲧⲉⲕ	Ⲣ	Ⲣ	Ⲛ	ⲁ	Ⲫ	Ⲙ
Բ	Ⲣ		Ⲉ	Ⲃ	ⲣ	Ⲗ	Ⲣ	ⲥ	Ⲉ
Գ	Ⲅ	Ⲍ	Ⲍ	Ⲅ	ⲅ	Ⲍ	Ⲅ	ⲣ	ⲇ
Դ	Ⲅ	Ⲍ	Ⲅ	Ⲉ	ⲣ	Ⲇ	Ⲅ	Ⲩ	Ⲓ
Ե	ⲣ	ⲣ	Ⲱ	Ⲏ	ⲇ	Ⲇ	Ⲋ	Ⲣ	Ⲫ
Զ	Ⲍ	Ⲍ	Ⲑ	Ⲏ	Ⲩ	Ⲍ	Ⲍ	Ⲩ	Ⲑ
Է	Ⲏ	ⲁ	Ⲱ	Ⲡ	ⲥ	Ⲣ	Ⲅ	ⲫ	Ⲣ
Ը	Ⲗ		ⲓ	Ⲓ	ⲅ	ⲩ	Ⲅ	Ⲣ	Ⲉ
Թ	Ⲙ		ⲅ	Ⲉ	ⲁ	ⲡ	Ⲣ	Ⲋ	Ⲥ
Ժ	Ⲝ		ⲉ	Ⲓ	Ⲭ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲩ	Ⲅ
Ի	Ⲫ	ⲫ	Ⲣ	Ⲛ	~ⲣ	Ⲥ	Ⲣ	Ⲧ	Ⲩ
Լ	Ⲗ	Ⲗ	Ⲓ	Ⲓ	Ⲑ	ⲟ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲅ
Խ	Ⲙ		ⲙ	Ⲓ	ⲙ	Ⲩ	ⲡ	Ⲏ	Ⲙ
Ծ	Ⲝ		Ⲋ	Ⲋ	ⲇ	Ⲃ	Ⲩ	Ⲧ	Ⲋ
Կ	Ⲕ	Ⲓ	Ⲗ	Ⲓ	Ⲕ	Ⲕ	Ⲓ	Ⲗ	Ⲛ
Հ	Ⲋ		Ⲙ	Ⲛ	Ⲥ	ⲟⲩ	Ⲋ	Ⲗ	Ⲛ
Ձ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲙ	Ⲓ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲗ	Ⲋ
Ղ	Ⲓ	Ⲓ	Ⲙ	Ⲓ	Ⲓ	Ⲕ	Ⲓ	Ⲕ	Ⲙ
Ճ	Ⲋ		Ⲓ	Ⲓ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲓ
Մ	Ⲙ	ⲡ	Ⲙ	Ⲛ	Ⲙ	Ⲋ	Ⲙ	Ⲣ	Ⲛ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Հայաստանի գրերով	Բիւզանդական	Դաւթեան		Նախորդ գրագրին	Հակառակ վերջի	Հակառակ մեջտեղ.	Հերթական սեռնդ	Շրջված գիր.
Յ	ⲇ	ⲣ	ⲙ	Ⲓ	Ⲓ		Ⲋ	ⲣ	Ⲉ
Ն	ⲇ	Ⲓ	ⲩ	Ⲓ	ⲩⲉ	Ⲕ	Ⲋ	ⲥ	Ⲓ
Շ	Ⲋ	Ⲋ	ⲙ	Ⲓ	Ⲓ	Ⲩ	Ⲩ	Ⲧ	Ⲓ
Ո	ⲟ	Ⲁ	Ⲩ	Ⲓ	Ⲓ	Ⲩ	Ⲁ	Ⲓ	Ⲓ
Չ	Ⲋ		Ⲙ	Ⲓ	ⲩ	ⲡ	Ⲋ	Ⲩ	Ⲋ
Պ	Ⲩ	Ⲋ	ⲩ	Ⲓ	ⲩ	41	Ⲩ	Ⲋ	Ⲙ
Ջ	Ⲋ		ⲟⲩ	Ⲓ	Ⲓ			Ⲓ	Ⲋ
Ռ	ⲟ		ⲩ	Ⲓ	ⲩ	Ⲣ	ⲩ	Ⲓ	Ⲓ
Ս	ⲟ	Ⲩ	Ⲩ	Ⲓ	Ⲣ	Ⲓ	ⲟ	Ⲋ	Ⲓ
Վ	Ⲋ	Ⲋ	ⲟ/	Ⲓ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲓ
Տ	ⲟ	~	ⲟ	Ⲓ	Ⲋ	Ⲥ	Ⲓ	Ⲣ	Ⲋ
Ր	Ⲋ	Ⲣ	Ⲙ	Ⲓ	Ⲣ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲗ	Ⲓ
Ց	Ⲋ	Ⲓ	Ⲩ	Ⲓ	Ⲋ	Ⲩ	Ⲋ	Ⲛ	Ⲋ
Ւ	~	ⲟ	ⲟ	Ⲓ	Ⲋ		Ⲋ	Ⲗ	Ⲓ
Փ	ⲫ	ⲫ*)	Ⲓ	Ⲓ	Ⲋⲟ	Ⲗⲫ	Ⲋ	Ⲋ	Ⲫ
Ք	Ⲓ	Ⲓ	Ⲣ	Ⲓ	Ⲣⲋ	Ⲋ	*	Ⲋ	Ⲓ
Եւ				Ⲓ	Ⲋ		Ⲥ	Ⲋ	
Օ	ⲟ		ⲟ	Ⲓ	ⲟ				ⲟ
Ֆ	Ⲋ		Ⲋ		Ⲋ		Ⲋ		ⲟ
		*)	Ⲙ						

համար արդէն ունինք երեք գրութիւն. գլխաւորն է Հ. Ամանաս Տիրոյեանի հրատարակածը (Վենետ. 1888) "Սղագրութիւն հայկական" վերնագրով, Գաբրելսբերգերի գրութեան համաձայն։ Բայց ասոնց մասին խօսիլը մեր ծրագրէն դուրս է[1]։

Հ. Տաշեանի Ակնարկէն (էջ 89 ծան.) կը տեղեկանամ որ ծածկագրութեանց վրայ խօսած է նաեւ Բրոսէ հայագէտը եւ քանի մը տեսակն ալ հրատարակած է։ Բրոսէ մինչեւ 19 տեսակ ծածկագիր կը ճանչնայ. հմմտ. իր յօդուածը՝ Variétés arméniennes, Mélanges Asiatiques, V, 65—77 (երեք տախտակով)։ Ամբողջութեան համար պէտք էր այս գրուածքն ալ ի նկատի ունենալ. բայց այն միջավայրին մէջ՝ ուր կ'ապրիմ հիմայ, անհնար է ձեռք բերել։

Հ. ԱՃԱՌԵԱՆ

1 Հայերէն սղագրութեան նորագոյն գրութիւն մը հնարեց Կովկասի մէջ՝ նշանաւոր մանկավարժ Սեդրակ Մանդինեանը. բայց միջոց չունենալով հրատարակելու՝ ձեռագրերը թողուց իր որդի Եղեկարդեա Պր. Գէորգ Մանդինեանի։ Վերջինս՝ որ Թաւրիզ կը գտնուի, յայտնեց ինձ որ նոյն ձեռագրերը յանձներ է Պր. Սա. Կանայեանի՝ Հայաստանի պետական Գրադարանին մէջ պահուելու համար։

digitised by